

גליון מס' 547

השיעור השבועי

הרב המקדים: הר"ר א' אשר זיגדון שליט"א
רב אורח: הר"ר ג' יצחק אדלשטיין שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזדים ומשודר דרך הליון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מנר רבינו עובדיה יוסף זינ"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
21:10	20:14	19:22	חל אביב
21:07	20:13	19:21	חיפה
21:11	20:16	19:24	באר שבע
21:07	20:12	19:21	

בהעלותך | י"ד סיון תשפ"ו

כתב וערך השיעור:
הרב דכיר פרץ שליט"א

הלכות ברכות

ספק ברכות להקל וספק דרבנן לקולא. ספק ברכות להקל בקום ועשה. ברכה על שתייה בסעודה. אין לברך על גלידה בסעודה. פת פוטרת שאר מאכלים כשאוכל כזית. בשבע ברכות מנהגנו לברך 'אשר ברא' בלבד. אין לברך ברכת המזון על פחות מכזית ואפילו שבע. חצי שיעור במצות עשה

תרתי למה לי

א. בשיעור הקודם דיברנו בדין המסופק אם בירך על כוס תה ולא זוכר אם בירך "שהכל", שספק ברכות להקל. בספר זרע יעקב (בכללי הספיקות אות כ, דף ל ע"א) שואל, למה צריך את הכלל ספק ברכות להקל, הרי בלאו הכי כלל הידוע הוא (בע"ז: קידושין עג, ועוד) שספק דרבנן לקולא, וספק דאורייתא לחומרא - חובר

1 מדברי הרב אשר זיגדון שליט"א: לא כולם זכו לקבל את פני רבו מרן הראשון לציון שליט"א בחג השבועות, ואפשר לכון שמקבלים את פניו עכשיו. כי יסוד דין הקבלת פני רבו ברגל מבואר בגמ' (ר"ה יז, טז), ונחלקו האחרונים אם דין זה שייך גם בזמן שביהמ"ק חרב ולא עולים להקביל פני שכינה, הנודע ביהודה (מה"ת האו"ח סי' צד) כתב שלא שייך, שלא יהיה כבוד רבו יותר מכבוד שמים, והחיד"א (סמחת הרגל סוכה כז) כתב שדין זה שייך גם היום, כפי שהביאו מרן זצ"ל במאור ישראל (ר"ה שם), ומרן הרב יצחק יוסף שליט"א בילקוט יוסף על ארבעת המינים (עמ' תשל) [א.ה]. ועוד בדין זה בחזו"ע יו"ט עמ' צט, ובילקו"י על יו"ט עמ' תשיב, כיבוד או"א פ"ה הע' נ, ימי"נ עמ' רמז]. וגם אחרי חג השבועות, בזמן ביהמ"ק היה תשלומין לקרבנות כל שבעה ימים (ר"ה ה. מ"ק כד: חגיגה יז), ולכן עד י"ב בסיון לא אומרים תחנון. והחק יעקב (סי' תעג סק"א) סבר שמי שלא יברך בשבועות שהחיינו יכול להשלים כל שבעה, אבל רוב הפוסקים דחו זאת, וכן פסק מרן הרב יצחק (ילקו"י על שבועות עמ' תריב). אבל לענין להקביל פני רבו, כתב מהרי"ל דיסקין (ק"א סי' ה אות נד) שיש צד שאפשר להקביל כל הימים עד י"ב בסיון (ע"ע מועדים וזמנים ח"ד סי' שיו, ובמהדו"ח ח"ב סי' קיז), וכתב מרן הרב יצחק (ילקו"י שם) שמי שיכול בנקל לכון לקבל פני רבו בשבעת ימים אלה, ראוי שיעשה כן. כך שב"ה אנו זוכים להקביל פני רבו. **הרב הרב יצחק יוסף שליט"א:** ברשות מרן שליט"א, קטונתי מלדבר בפניו, זכות עצומה היא לנו לשבת ליד המרכבה הקדושה, שממנו יוצאת התורה ומופצת לכל העם כולו. זכינו בדור יתום זה שיש לנו מנהיג, שכולם שואבים ממנו את התורה, וכל רבני הערים תלמידיו של מרן שליט"א! אלו זכויות עצומות, שבכל בית כנסת ובית מדרש, ספרי הילקוט יוסף של מרן שחוקים מרוב שימוש. מרן הראשון לציון שליט"א מנהיג אותנו ברמה, בעצה ובתבונה, שהעיקר הוא ללכת בדרך התורה, ולהיות בני תורה אמיתיים. יישר כח למרן, ימשיך להוביל אותנו ולהנחות אותנו עד ביאת גואל צדק, במהרה בימינו אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול מעונו ומגדול הגאון רבי יצחק אדלשטיין שליט"א, בנו של הגאון המנוח רבי יעקב אדלשטיין רבה של רמת השרון, זכינו השבוע שנבחר להיות רב העיר של רמת השרון, ולפי ההלכה זה דבר פשוט שיש ירושה ברבנות. ביביע אומר חלק י"א בתשובה האחרונה (הח"מ סי' נו) שנכתבה על פי בקשת מרן זצ"ל בחיים חיותו, ואף חלק קטן כתב בעצמו בשארית כוחותיו, היה חשוב מאוד בעיניו למנות רב ראוי את בנו של הרב הקודם. בפרט כאשר הרב תלמיד חכם גדול. אני הייתי בהלוויה של רבי יעקב אדלשטיין, וכבר שם אמרתי שחייבים לבחור בבנו רבי יצחק שימשיך את דרכו של אביו. אני חושב שאפילו אסור להציג מועמדות נגד רב שהוא הבן של הרב, כמובן רק כשהוא ראוי, כי יש ירושה ברבנות.

אביו רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל היה מאוד קשור למרן האבא זצ"ל. לפני כחמישים ושלוש שנה היו ברבנות הראשית כל מיני מאבקים - כמו תמיד - מכל מיני אישים,

על כך ספר שלם 'שב שמועתא' - והלא כל הברכות, ברכת המצוות, הנהנין, השבחה, הן מדרבנן, חוץ מברכת המזון, והמסופק אם בירך, לא יברך מדין ספק דרבנן לקולא, ולמה צריך עוד כלל ספק ברכות להקל? ומתוך, שבכל ספק דרבנן, אם רוצה רשאי להחמיר על עצמו, וכגון שהוא מסופק אם יצא ידי חובת קריאת המגילה או לא, כיון שמגילה היא מדרבנן פטור, אבל רשאי

וכמה רבנים עמדו לימינו של מרן נגד הרב השני, מהם הרב יעקובוביץ - רבה של הרצליה, הרב אדלשטיין - רבה של רמת השרון, ועוד. החזון איש הקפיד לשלוח רבני ערים ראויים, כי ידע שרב עיר יש לו השפעה גדולה על ציבור הבעלי בתים, וכדמות מרא דאתרא הוא מכוון את הציבור, בא אבא ושואל לאיפה לשלוח את בנו, יש בית ספר ממלכתי או ממי"ד, ויש צדיקים ותמימים שלא מבינים הרבה, כולם שם עם כיפות... אבל צריך לשלוח לחינוך תורני ברמה גבוהה, ואחר כך לשיבות קדושות על טהרת הקודש, אין יותר טוב מהתורה! העולם צריך חשמלאים, נגרים, מהנדסים, רופאים, אבל כבר אמר רבי נהוראי: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה (קידושין פב.). התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה כא).

גם מרן האבא זצ"ל היה אכפת לו מאוד מי יהיה רב המקום, פעם לפני כארבעים שנה בא אחד למרן וסיפר לו שהבנים שלו ירדו מהדרך, ותינה את צערו. מרן הכיר אותו ושאל איך זה קרה, ואמר לו שרב העיר שלו ייעץ לו 'עצה של בלעם' לשים את הילדים במקומות חינוך לא טובים, ושמע לו. מזה נבין כמה חשוב לא להפקיר את הזירה של הרבנות, וכמה שאפשר להציל מצילים, כי יש ציבור בעלי בתים מסורתיים אוהבי תורה, וכשיש רב עיר הוא מכוון אותם. אני בטוח שרבי יצחק ה' ישמרהו ויחיהו, ינחה את הציבור שילכו רק לשיבות קדושות, ולא לשיבות אחרות, בשום אופן. אביו היה ראש ישיבה, ויש כמה תלמידי חכמים ראשי ישיבות שהם תלמידים שלו. גם אני זכיתי להכירו, ובכמה הזדמנויות הייתי ברמת השרון. והיה אוהב ומחבב ספרדים - כולם אוהבים את הספרדים אבל הוא במיוחד... ידע שהם מקבלים ויותר קל לעבוד איתם. שמחה גדולה שרבי יצחק יושב על כסא אביו. הוא תלמיד חכם בעל הוראה, ואני מברך אותו שתהיה לו סייעתא דשמיא, יצליח בתפקידו, "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיהו נד, ז), לא יפחד משום דבר, אלא ילך עם האמת, יזכה הרבים ויתן שיעורים לפי ההלכות של מרן, ולא יחש חומרות או קולות, אלא את האמת, בדרך של מרן, מה שמותר מותר ומה שאסור אסור. ובכל אשר יפנה ישיכל ויצליח.

כמו כן חזק וברוך להרב הגאון רבי אשר זיגדון, שנבחר השבוע לרב העיר חריש, ביקרתי שם כמה פעמים, וראיתי ציבור גדול של חרדים ויראי שמים, מכל החוגים, גם אברכים, ויש מה לפעול שם. לפני כמה חודשים באתי לשם וראיתי שהציבור אוהב ומחבב אותו, הוא תלמיד של הגאון הרב שמעון בעדני, ונתקיים בו "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" וכו' (אבות פ"א, מ"א), הוא הכיר גדולי תורה ומעביר את התורה, לא סתם ממציא מעצמו, אלא צמוד לדברי הגדולים. אני מכיר אותו כבר כמה שנים, והוא תמיד פוסק כמו ההלכות של מרן. ב"ה הוא אוהב מאוד אברכים ותלמידי חכמים, בעירו חריש יש כוללים של אברכים, והוא מעודד ומוחזק אותם, מכבד את האברכים, ונותן דוגמה לציבור בעלי הבתים מה זה אברך וכן ישיבה, והם זוכים בעיר שיש אברכים וכוללים. יהי רצון שירחיב גבולו

להחמיר על עצמו ולקרוא בלי ברכה. וכן המסופק אם נטל ידים כדון, רשאי לחזור ולטול ידינו.² אבל בברכות נוסף הכלל "ספק ברכות להקל", משום שחייב להקל, ואם יחזור לברך זו תהיה ברכה לבטלה, ולכן בברכות לא מספיק הכלל ספק דרבנן לקולא.

מביל בקום ועשה

ב. בשיעור הקודם עמדנו על השאלה לגבי המסופק אם בירך שאינו מברך מספק, האם יכול לשתות או לאכול בלי ברכה? והזכרנו את רבי עקיבא איגר (ברכות יב.) שכתב בשם מהרש"א (פסחים קב.) וספר אבן העזר (סימן ריד) - היה לפני כ-350 שנה - שדוקא בברכת המצוות, כגון שנסתפק אם בירך על נטילת לולב, על מקרא מגילה, לישוב בסוכה, לא יברך ויקיים המצוה בלא ברכה. אבל בברכת הנהנין, אם מסופק לא יברך ויאכל בלי ברכה, כי יש בעיה מצד כל הנהנה מהעולם הזה בלי ברכה כאילו מעל, כמבואר בגמרא (ברכות לה.) ושם הגמרא שואלת מהיכן יודעים שצריך לברך ברכות הנהנין, ומביאה כמה לימודים, ולבסוף אומרת, סברא הוא שאסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. ואיך ישתה מספק, אולי לא בירך, ונמצא שהוא הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה וכאילו מעל. לכן כתב רבי עקיבא איגר בשם מהרש"א שלא ישתה או יאכל מספק, שב ואל תעשה, או שיצא לחוץ, לא יציאה של רגע אחד לדבר עם מישהו בדלת ולחזור, אלא יצא ויסיח דעתו (עין הל"ע ח"ב עמ' מ, ילקו"י ברכות החדש ח"ב עמ' קסט), ורק אחר כך יברך.

לראשונים שומעים

ג. כבר הריטב"א (שבת כג.) הקשה, איך יתכן שאוכל בלא ברכה מפני הספק, והרי מכניס עצמו בקום ועשה לאכול במה שהוא כנהנה מקדשי שמים. הרשב"ץ (בפירושו לברכות לה ע"א, עמ' רט) הביא את דברי ר"י בעל התוספות (ברכות יב.) שכתב להחמיר בספק ולברך, וכתב הרשב"ץ, ולראשונים שומעים³ בזה בשב ואל תעשה. כלומר שלא יברך מספק, ומשמע שכיון שאין עליו חיוב לברך, אין בזה חשש כאילו מעל, ויכול לאכול בלי ברכה. בשיעור הקודם (אות טו) הבאנו ראייה מאונן שמוותר לאכול בלי ברכה, מחמת שאין עליו חיוב לברך.

גלידה בפעודה

ד. יש עוד ראייה מדין שתיית משקים באמצע הסעודה, כיום ידוע לכולם שלא מברכים על שתייה בסעודה, כי השתייה היא צורך הסעודה, להעביר את האוכל, וגם אם שותה משקאות חריפים כמו ערק או קוניאק שבאים לתענוג,

בתלמידים, יפתח עוד כוללים, יכווין עוד בחורים לשיבות, ויזכה לסייעתא דשמיא. זכות התורה תגן עליו אלף המגן, ימשיך להרביץ תורה ברבים, ללמד תורה והלכה. אמן ואמן.

² וזה לא כמו חומרא נגד מרא דאתרא כמו מרן הבית יוסף, שהיא פגיעה בכבודו (כמ"ש מהר"י פראג"י סי' נט, דנ"ד רע"א), כי כאן יש ספק במציאות, ובוהו כשרוצה להחמיר רשאי.

³ הרשב"ץ אפילו שהוא ראשון לפני כשש מאות שנה, כותב בהתבטלות: לראשונים שומעים. השבוע יצא לאור ספר של הרב יוסף כהן מירושלים, וכשנא לקבל הסכמה חשב על כל מיני שמות לפר, ובחרתי לו את השם 'לקדמונים שומעים', על פי הרשב"ץ.

⁴ לרבי נסים כדור, מגדולי רבני העיראקים, לא זכינו להכירו, אבל מרן סיפר לנו עליו. בברית יצחק שלנו בשכונת בית ישראל הוא היה, ושר שירים בעיראקית... סיפר לי הרב מוצפי שליט"א, שהרב נסים כדורי היה בקי בפוסקים, ולא כל ספרי הפוסקים האשכנזים היו תחת ידו, והיה שולח אותן להשיג ספרים.

⁵ כשיש גלידה מצופה בשוקולד, יכול להפריד את השוקולד ולברך עליו שהכל, כמו שמברך על סוכריה באמצע הסעודה, וזה יפטור את הגלידה (ילקו"י ברכות החדש ח"ב עמ' קח). אבל אם אין שוקולד, או שהשוקולד מעורב בגלידה, לא יברך.

⁶ הספרדים מברכים רק ברכת 'אשר ברא'. סיפרו לי על רב אחד שיהיה בריא שאמר לברך את כל שבע ברכות, והרב שישב לידו אמר לו: כבוד הרב, גם החתן וגם הכלה ספרדים, ומנהג הספרדים כמו שנהגו רבי עזרא עטיה, חכם יהודה צדקה, חכם בן ציון אבא שאול, מרן זצ"ל, שהם גדולי הדור שלנו, לברך אשר ברא בלבד, ורק בבית חתנים כשיש עשרה ופנים חדשות מברכים שבע ברכות. אמר לו, יש תוס' בכתובות שמשמע ממנו לברך כל השבע ברכות, והתחיל לפלפל... וכן עשו בירכו לחתן ספרדי את כל השבע ברכות, נגד גדולי הדור האמיתיים. יש אחד שהפריז על המדה וכתב בספרו, שמה שרואים היום אברכים מתגרשים זה בגלל שלא בירכו שבע ברכות אלא רק 'אשר ברא'... ובילקוט יוסף ברכות החדש הערנו על דבריו, וזה נגד גדולי עולם שלנו שכך היו מורים, ויש גם משמעות לכך בשלחן ערוך (סי' סב ס"ה ס"ו) (ראה עוד בילקו"י שובע שמחות א עמ' שא, שבת א ח"ד עמ' תרפ, עין

ושותה קימעא קימעא, לא מברך, וכן אם שותה קולה עם קרח לאט לאט, לא מברך, כי לא פלוג רבנן, וכמו שכתב כיוצא בזה המגן אברהם (סי' ד סק"ב, וסי' רסג סק"ב, וצ"ע עמ' ש"ב בס"י קעד סק"א). וכן גלידה היא באה לתענוג ולקינוח סעודה, אבל שם משקה עליה, "וחם השמש ונמס" (שמות טז, כא), לגבי טומאת אוכלין יש לה דין משקה, ולכן כתבו בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"ב סימן קח אות א, וח"ד סימן ט), שו"ת באר משה (ח"א סימן יא), מעשה ניסים⁴ (סימן ט), שלא מברכים על גלידה בסעודה. וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (קובץ צהר ח"ג עמ' נב) והגר"ש ואזנר (בספר הפוסק עמ' תרמ). והגר"נ קרליץ, שו"ת כוכבי יצחק, שו"ת תשובות והנהגות, הגר"ז גוסטמאן. וכן דעת האור לציון (ח"ב פרק יב סימן יב) שלא לברך על גלידה בתוך הסעודה. אמנם המעשה נסים והאור לציון מחלקים בין חלבי ללא חלבי, אבל היסוד הוא שגלידה תורת משקה עליה. וז"כ הגר"א רוזנטל בירחון קול תורה (תמוז תשכ"ה). יש מי שחולק ומורה לברך על גלידה בסעודה, אבל שידע שהוא לא חולק עליו בלבד, הוא חולק על 10 מגדולי הדור! ומה כוחו כנגדם. וביב"א (ח"ה סי' יח) במהדורא החדשה הביאו מדברי מרן אאמו"ר בגליונות בכתי"ק, שכתב וז"ל: ודע, דאין נפ"מ אם היתה הגלידה ממשקין או מחלב, ודלא כמ"ש במעשה נסים כצ"רי שחלב שנקפא דין אוכל עליו לענין ברכה אחרונה, כיון שכתב הרמב"ם (טו"א א, ב) שאם חשוב עליו למשקין מתטמא טומאת אוכלין. ואם עירבו במים אזלי בתר רובא. ע"כ. וליתא, דמכיון שאינו לועסו בשיניו אין דינו כמו אוכל לענין ברכה אחרונה, ע"י קול אליהו (ח"א א"ח סי' ז). ובבא"ח (מסעי או"ח), ושם במוצץ מן הפרי ודאי שהפרי מטמא טו"א ובכ"ז אם אינו לועס הו"ל כשתיה. ובמ"ש בהליכו"ע ח"ב (עמ' כו). ע"כ מגליון יב"א {

מעשה רב

ה. מרן זצ"ל נהג, שכאשר שהיו מביאים לו גלידה בסעודה, היה משאיר אותה לאחר ברכת המזון, כדי לא להיכנס לספק.⁵ אני מעיד על מרן שכך נהג כמה פעמים. לפני כ-30 שנה, אחד הבחורים בישיבה שלנו התחתן עם נכדה של מרן - איזה זכות! ועשינו לו בישיבה שבע ברכות. בסוף הסעודה חילקו גלידה, ומרן השאיר את הגלידה ואמר שקודם כל יעשו זימון ויברכו ברכת המזון וברכת אשר ברא.⁶ לאחר מכן מרן לקח את הגלידה, ובא בחור אחד והתחיל לצלם את הרב עם הגלידה, ומרן דחף את הגלידה ולא נגע בה. אחר כך גערתו בבחור, אין לך טקט, איפה השכל שלך, וכי זה מכובד. כיום אותו בחור הוא תלמיד חכם חשוב באמריקה, מחבר ספר על הש"ס... על כל פנים ראינו שהרב משאיר את הגלידה לאחר הסעודה. ואחרי ברכת המזון בירך על הגלידה.⁷

יצחק ח"ב עמ' תנה, שלחן המערכת א עמ' תקעה). יש הרבה מה לפלפל בדיון זה, אבל אני אומר בקיצור את ההלכה, שהספרדים מברכים רק ברכה אחת אשר ברא.

⁷ הייתי נפגש עם חכם שלום כהן זצ"ל בכל מיני אירועים, והיה תקיף, אין לנו כמוהו היום, היה ממש אחרון חכמי הספרדים הגדולים בדור שלנו. אין לנו איש אמת כמותו. פעם אמר: תגיד לי, מאיפה המצאת שלא לברך על גלידה בסעודה. וכולם מתקבצים לשמוע... אמרתי לו: כך כתבו בספר מעשה ניסים - היה עיראקי והוא הכירו - ועוד, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין, אבל הוא לא קיבל את זה בהיגיון, ואמרתי לו, אכתוב לכבודו על כך. כתבתי לו מכתב והסברתי את כל הנימוקים, והוא לא ויתר והחזיר לי... (ראה ילקו"י ברכות החדש ח"ב עמ' קיד) זו דרכה של תורה, כך התורה מתרחבת, על ידי טענה כזו וראיה כזו, כשאדם מתווכח בדרך ארץ כמובן, חכם שלום היה מורנו ורבנו, למדנו אצלו, ואפילו הכי, התורה מונחת בקרן זווית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול (ע"פ אבות דרבי נתן ר"מ מא, וקידושין סו). אנו לא עושים חלילה בשביל להתגדל. בפרשה [נשא] קראנו, שכל נשיאי השבטים הקריבו אותם קרבנות, ולמה התורה חוזרת "קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה וכו'", שהיתה מונה את הנשיאים, ואלו שמותם, והם הקריבו כך וכך, פעם אחת על כולם, ולמה לחזור על כל אחד ואחד? אלא מפרשים, שהתורה באה להדגיש שכל נשיא הקריב כמו קודמו, ולא רצה להתגדל ולומר, הוא הביא קערה אחת ואני אביא שתיים, הוא הביא שתיים ואני אביא שלש... אלא לא להתגדל ולא לשנות.

יש מי שכותב ספר ואומר, וכי אכתוב הכל כמו פלוני, צריך לשנות, ואם מרן כתב שהספרדים צריכים לברך ואחר כך להדליק נרות שבת, בא אחד וחלק על הרב וכתב שצריכים "להחזיר עטרה ליושנה" ולקבל שבת בהדלקה, וממילא להדליק ואחר כך לברך. הוא לא העז לכתוב כך כשמרן היה חי, היה נותן לו שתי סטירות... ורק אחרי פטירתו. הוא נפגע ממנו, אבל אני שם נפשי בכפי להעמיד האמת על תלה בלי חנופה לזה או לזה. אותו חכם כתב שמי שמורה הלכה לרבים לשער כזית בכיפה וכל השיעורים במשקל, מכשיל את הרבים. זאת אומרת, רב שירא גאון

(אוצר הגאונים ביצה סימן א, ובתשובותיו סי' ג), הרב המגיד (פ"א מהל' עירובין ה"ב) בשם הגאונים, ראב"ה (ברכות סימן קז) ועוד, וגם האחרונים, החיד"א (בברכ"י סי' קסח סק"ד, מורה באצבע ג ס' סעיף צה), פתח הדביר (סימן קצ), רבי חיים פלאג'י (בחיים לראש עמ' לג, ועוד), הזבחי צדק (י"ד סי' צח אות ד וסי' צט או' יא), הבן איש חי (צי' לוצ' חוקת יב, קרח ב, ועוד),

פת פוטרת שאר מאכלים

ו. נשוב לנדון אם אומרים ספק ברכות להקל גם לכתחילה, ונרחיב את הנושא. בגמרא ברכות (מא:): שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה - כגון כוסא מחשי, יאפראק, אשפלאו, סופריטו, וכל מיני מאכלים - בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם? אמר להם: הואיל וברכת הפת פוטרתן, כי הפת היא עיקר הסעודה, ראש לכל האוכלים. וכמו שהיין ראש לכל המשקים ופותר שאר משקים.

אוכל פחות מכזית

ז. יש מי שהבין שאם אכל 10 גרם לחם ואחר כך רוצה לאכול אורז וכדומה, ואין לו עוד לחם לאכול, לא יברך, כי ברכת המוציא פוטרת בכל מצב. כך כתב בספר ברכת ה'. וזו טעות, כי יש לחקור אם הברכה על הפת פוטרת מדין ברכת המוציא - עיקר וטפל, או מדין שם סעודה, אם היא פוטרת מדין עיקר וטפל, גם כשאוכל פת פחות מכזית, ברכת המוציא פוטרת את שאר המאכלים שנחשבים טפל, אבל אם מצד סעודה, אין אכילה פחות מכזית (ברכות מו: פסחים לב: יומא עד:), וכשאוכל פת פחות מכזית יברך גם על שאר מאכלים. וכך משמע בסוגיא, שהלחם הוא עיקר הסעודה, ולכן כשאכל כזית, הוא פותר את התפוח אדמה, האורז, המרק, אבל אם אוכל 10 גרם לחם, לא פותר את שאר מאכלים. גם ביביע אמר ח"י (הא"ח סי' יז) דחה את דבריו וכתב שזה מדין סעודה, ואין אכילה פחות מכזית, ולכן אם התחיל לאכול פת על דעת לאכול כזית, אפילו רק התחיל לאכול מונח, לא מברך על שאר מאכלים, אבל אם יודע מראש שלא יאכל כזית, צריך לברך על שאר מאכלים.

חצי שיעור במצות עשה

ח. בגמרא יומא (עג:): בסוגיית חצי שיעור של אכילת איסור, כגון נבלה וטרפה וכדומה, לדעת רבי יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה, משום שנאמר בפסוק "כל" חלב לא תאכלו, "כל" לרבות חצי שיעור, והסברא בזה, שחצי שיעור חזי

כתבו לשער במשקל, והכף החיים (ס' קסח אות מו) כתב שנהגו לשער במשקל "ואין לשנות", ולדבריו כולם ח"ו מכשילים את הרבים. אבל הוא רצה לשנות, וכי אתן את אותם קרבנות, אם כן מה אני שווה?! הם נתנו קערה אחת ואני אתן שתיים... זו דרך לא נכונה, וצריך להיות צמודים לפוסקים ובעיקר לאמת.

[ובשנת תשנ"ב, כתב מורי הגאון המפ"ר כמורה"ר שלום כהן זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף, בה"ל: ב"ה י"ח טבת תשנ"ב. לכבוד ידיד נפשי וחביבי, ידיו רב לו בפלפולא דאורייתא, הרב הגאון וכו' ר' יצחק יוסף שליט"א, ראש בית מדרש לדיינים חזו"ע. אחר דרישת שלומן וטובתו באהבה רבה וכו'. הנינו בזה להביע את שמחתי הגדולה על המתנה החשובה "ילקו"י" ח"ד על חלק מהל' שבת ח"א, וכן על שאר החלקים הקודמים שקיבלתי, ותודה רבה לכבודו על גרמת לי הנאה בזה. ובעיקר הדבר אני מביע בזה את התפעלותי הגדולה על ההיקף הגדול שיש בספרים הנז', ובסדר הנפלא המושקע בהם, ועל הכל שמח אני שהקב"ה יזכה את כבודו להיות דרופתקי דאורייתא להיות שקוע בעמלה של תורה ללמוד וללמד ולאסוקי שמענתא אליבא דהלכתא. ומידי פעם כאשר אני נפגש עם האבא מרן הראש"ל [זיע"א] אני מדבר אתו בשבח הספרים ילקו"י, ומביע בפניו את התפעלותי, וגם מדבריו נראה שיש לו נחת רוח גדולה מזה. ואין לי כמה להחזיר לו תמורה על המתנה החשובה וההנאה הגדולה שאתה גורם לי, אלא בברכה היוצאת מן הלב, שיה"ר שה' יזכהו לעוד כהנה וכנה לשבת בשבת תחכמוני מתוך שקט ושלום על התורה והעבודה, ושיפוצו מעיינותיו תוצה להגדיל תורה ולהאדירה. עכ"ל]

אבל ברור שאם אכל פחות מכזית פת, אפילו ששבע, לא מברך ברכת המזון. הזכרתי פעם (עיין השיעור השבועי תשפ"ד פר' חיי שרה הע' ד, ופר' משפטים הע' ב, ופר' בהר הע' א) שכ"ק האדמו"ר מצאנו שליט"א (גליון בצילא דמהימנותא, וגליון דברי תורה) מספר על המגיד הקדוש מטריסק, שביליל שבת בצע על חלה גדולה, טעם ממנה פרוו קטן, אכל עין של דג, ובירך ברכת המזון, כי היה שבע מזה. ומביא לו סימוכין מאביו הדברי יציב (סי' רסא אות יד, טו). האדמו"ר מצאנו-קלוזנבורג בעל הדברי יציב היה גאון עולם, זכיתי להכירו, הוא המציא בכלולים את מבחני הש"ס, וביקש ממרן זצ"ל שרוצה שאחד מבניו יבוא לכולל ש"ס ויבחן, ומרן שלח אותי שאלך אליו, כי רוצה להכיר אותי, ובה"ה קיבל אותי... בספרים דברי יציב יש תשובות שקשה להבין, כמו זקנו הדברי חיים מצאנו, כי כתב בקצרה, חשב באדיש וכתב בעברית... ולפי דבריו מי שעשה ניתוח קיצור קיבה ושבע מלחם פחות מכזית, יברך ברכת המזון.

דיברתי על כך באיזה שיעור, ואחד השכנים שלי תלמיד חכם וחסיד צאנו העביר לאדמו"ר שליט"א את מה שכתבנו, והאדמו"ר שלח לי מכתב, וזו ענוה, מישהו אחר לא היה מתייחס, שיחלוק עד מחר... אבל ענה תשובות, והוא תלמיד חכם, לא קטיל קני. ומה אענה לו, וכי אפשר להתווכח עם אדמו"ר? בספר "ילקו"י ברכות החדש ח"א עמ' תצג) הבאנו דבריו, וכשיצא הספר לאור שלחתי לו את הספר במתנה, וסימנתי את המקום בספר. אך לכל הפחות נחוש לסב"ל. אמנם האשכנזים פחות מפחדים מסב"ל, כי טוברים כדעת התוס' (רי"ה לג. ד"ה הא) והרא"ש (פ"ק דקידושין סימן מט) שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן. לכן תעקבו אחרי המשנה ברורה ותראו

לאיצטרופי, כלומר שהחצי כזית שאכל ראוי להצטרף עם עוד חצי כזית לכזית שלם (עיין תוס' עד. ד"ה כיון). ומה הדין לגבי מצות עשה, כגון בליל פסח שאין לו כזית מצה, או שעשה ניתוח קיצור קיבה, ולא יכול לאכול כזית, אלא רק חצי כזית, האם יאכל חצי כזית בליל הסדר, או לא. אם נאמר שחצי שיעור אסור מן התורה זהו רק בלאו, אבל במצות עשה אין טעם לאכול חצי כזית, אלא או כזית או כלום. אבל מצד הסברא של חזי לאיצטרופי, גם במצות עשה חצי כזית ראוי להצטרף לכזית, ויאכל.⁸

מחלוקת אחרונים

ט. נחלקו בזה האחרונים מערכה לקראת מערכה, לדעת החיד"א (בברכ"י סי' תפב סק"ד) יש מצוה בחצי שיעור, וכן דעת המהרי"ט אלגאזי (בהלכות יום טוב דף ר' ע"ג), החתם סופר (הא"ח סימן קמ), מחנה חיים (ח"ג תאו"ח סימן יט ד"ה זה אינו), רבי יהודה אסאד - היה גאון אשכנזי מרבני הונגריה - בשו"ת יהודה יעלה (סימן קלז), שו"ת בנין עולם (סימן ט) ועוד, כולם סוברים שיש קצת מצוה בחצי שיעור של מצות עשה. לעומתם דעת השבות יעקב (ח"ב סי' יח), המשנה למלך⁹ (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ו), השאגת אריה (סימן ק) - לפני כ-300 שנה - בני חיי (סי' תעה), החקרי לב (הא"ח סימן צ) - לרבי יוסף חזן שהיה ראשון לציון לפני כ-200 שנה - הדברי חיים מצאנז¹⁰ (סימן כה), הכתב סופר (סי' צו) - חלק על אביו החתם סופר, באופן חד פעמי... והמנחת חינוך (סימן קלד) - לפני כ-280 שנה, כולם סוברים שאין שום מצוה באכילת פחות מכזית.¹¹ להלכה יאכל כדי לחוש לדעות שיש מצוה בחצי שיעור, וכל שכן כשיכול לאכול 18 גרם - שלרמב"ם והרי"ף הוא כזית (עי' בשו"ת יחוד דעת ח"א סימן טו ד"ה אולם). וכלפי שמיא גליא אם הלכה כך או כן, ואולי בשמים יגיד קים לי כהסוברים שיש מצוה בחצי שיעור... אבל לא יברך, שסב"ל.

חצי מצוה בספירת העומר

י. בשו"ת רב פעלים¹² ח"ג (הא"ח סימן לב) פלפל אם יש מצוה בחצי שיעור, והביא כמה ראיות, אחת מהן מהלכות ספירת העומר¹³, שכתב מרן השלחן ערוך (סימן

שבהרבה מקומות לא חושש לפסוק לברך. אבל אנחנו הספרדים סוברים כדעת הגאונים (שע"ת סי' קטו, בשו"ת תמים דעים סי' רכד) והרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות ה"ו), ויכתב שכן דעת הרי"ף (ברכות לט ע"ב), שאיסור ברכה לבטלה מדאורייתא, וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן רטו סעיף ד), וחוששים יותר לסב"ל. ובלאו הכי נראה שכ"ק האדמו"ר שליט"א כתב רק ליישב דברי אביו. וכל הכבוד, צריך ללמוד מהם, שגם אם אביו כתב דבר קצת דחוק, הוא משעבד את נפשו בשביל אביו. ובלבד שאביו גדול הדור, דהיינו שהציבור הכתירו אותו לגדול הדור, ואז אם יש קושיא תמשכן את נפשך ליישב.

⁹ לרבי יהודה רוואניס. היה קצין גבוה בצבא, צבא של גויים, לא היו שם אפיקורסים, והיו בנים לבד ובנות לבד...

¹⁰ לפני כארבעים שנה בליל שבת אחד מרן קרא לי אחרי הסעודה, ובזמנו היה כותב את טהרת הבית, והיה קצת חלש, ואמר, תקרא לי את תשובות הדברי חיים. גם למרן היה ספר וגם לי, והייתי קורא לו, והיו קטעים שהרב התחיל לקרוא בעצמו, וקרא מהר. אמרתי לו: אבא, הוא כותב קשה, אני לא מבין, תקרא לאט... ותוך כדי לימוד הרב היה מקשה, תדע שמה שכותב כאן זה לא כמו פלוני, ולא כמו פלוני, ומהתוס' משמע לא כך... ודיבר בקיצור. לימים יצא לאור הספר טהרת הבית, ורצתי לראות מה כתב בענין מה שדיברנו באותו ליל שבת. וכתב הכל ברמזים, עיין שם ודו"ק... אני הבנתי על מה מדובר, ומדהים לראות איך הרב קיצר. טהרת הבית זה ספר עצום, לא לחינם אמר לי הגר"ש ואזנר: כשיצא לאור טהרת הבית היתה לי חלישות הדעת! הוא היה מגדולי הדור וכן אמר.

¹¹ מרן בשו"ת חזון עובדיה (סימן כח) שייצא לאור בשנת תשי"ב האריך בענין מצוה בחצי שיעור, והביא את כל הפוסקים הנ"ל, אם רבי לא שנהא רבי חייא מנין לו? (עירובין צב). יש את כל התורה בספרים של הרב, ואני מייעץ לרבנים מימיני ומשמאלי, שבלילות לא ישבו לאכול בחתונות, אלא יאכלו ארוחת ערב בבית, ילכו לחתונה מהר לומר מזל טוב, ויחזרו לבית ללמוד בספרים של מרן, יביע אומר, חזון עובדיה, ילקוט יוסף, ובפרט בליל שבת שילמדו עם חברותא. התורה של מרן ארוכה, ושול"ת חזון עובדיה א' על פסח זה ספר תענוג, פעם סיפר לי חכם משה צדקה שכשהספר יצא לאור הוא היה בחור צעיר, ואמר: היינו מתענגים עליו ולומדים את כל הספר מכריכה לכריכה. ובכל ערב פסח היה חוזר עליו.

¹² מרן סיפר לי שפעם אחד הדיינים ע"ה היה בטוח שהרב פעלים הוא אחד מרבני הונגריה, ואמר למרן בבית הדין, כך היה המנהג בהונגריה - כך כתב רב פעלים! וכי היה בהונגריה, הלא חיברו רבי יוסף חיים שהיה בבגדאד שבבבל. אמר, לא ידעתי, הוא מפלפל כמו רבני הונגריה... זה ספר יפה מאוד.

¹³ הפוסקים דנים אם אחד בחג השבועות צחק על חבריו ואמר לו, תספור חמישים יום לעומר, והוא תמים וספר "היום חמישים יום לעומר"... אם עבר על בל תוסיף. ובילקוט יוסף (ס"ה עמ' סד) הובא נידון זה.

תפס סעיף ח) שמי ששכח לספור לילה ויום, שוב אינו יכול להמשיך לספור בברכה, כי חוששים לדעת בה"ג (סימן עא, עמ' תרסח), שמצוות ספירת העומר היא מצוה ארוכה של מ"ט יום, שנאמר "תמימות" תהיינה, וכיון שהפסיק יום אחד הפסיד את המצוה, וכתב מרן שימשיך לספור בלי ברכה. ולאורה מה התועלת להמשיך לספור בלי ברכה? אלא ודאי שיש מצוה בחצי שיעור. אולם אחר אלף אלפי המחילות מכבוד רבנו הגר"ח, מה שממשיכים לספור בלי ברכה, זה כדי לחוש לרוב הפוסקים ובראשם התוס' (מנחות סו. סד"ה זכר) שכתבו על בה"ג שדבריו דברי תימה, ולשיטתם לא הפסיד המצוה, כי כל יום הוא מצוה בפני עצמה, ולכן יספור בלי ברכה, "אחסן מן בלש" [יותר טוב מכלום]. ומה שייך בזה חצי שיעור, הרי חצי שיעור הוא נידון בחפצא של המצוה, ובספירת העומר דנים בגברא ששכח לספור. כך הקשה עליו בשו"ת חזון עובדיה (סי' כח אות כה), ובשו"ת יביע אומר ח"י (תאו"ח סימן נה, בהערות על ח"ג אות כה).

חצי הייב בשופר

יא. הרב פעלים רצה להביא עוד ראיה שיש מצוה בחצי שיעור, מהלכות שופר, שכתב מרן השלחן ערוך (סימן תקפט סעיף ה) לגבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, לא שחצי גוף עבד וחצי גוף בן חורין... אלא עבד שקנו אותו שני אדונים בשותפות, כגון שכל אחד שילם עליו חמש מאות ש, וכנראה העבד הזה עשה לאחד מהם שירות מיוחד, ואמר לו, ככה אתה דואג לי? ונתן לו גט שחרור. אבל השני לא מוותר עליו, תראה איזה עבד נאמן... ולא שחרר אותו. הוא נחשב חציו עבד וחציו בן חורין, וחייב בשופר מצד החירות שבו, אבל מצד העבדות שבו לא יוציא ידי חובה את עצמו - וגם חברו שהוא חצי עבד וחצי בן חורין כמוהו לא יוציאנו (רי"ה סט). - וצריך שיתקע לו בן חורין להוציא. ואם הוא חצי עבד למה לא נפטר לגמרי? הבין הרב פעלים שיש מצוה בחצי שיעור. בא מרן ותמה עליו, אחר אלף המחילות ממנו שהיה גדול הדור ובעל הבן איש חי, לא צריך לשבח אותו, אבל יש לדחות שבעבד החיסרון הוא בגברא, והצד המחוייב שבו יכול לקיים את המצוה בשלימות, מה שאין כן בחצי שיעור בחפצא של המצוה, שיתכן שאינו מקיים שום מצוה. בכל אופן למסקנא הנכון להחמיר ולקיים מצוה אפילו בחצי שיעור, אבל בלי ברכה.

מסקנא באוכל פחות מכזית

יב. נשוב למה שדיברנו¹⁴, שהאוכל פחות מכזית פת אינו פוטר שאר מאכלים, ורק כשאוכל כזית פת, הפת נחשבת עיקר ופוטר את שאר המאכלים, אבל בפחות מכזית לא פוטר. וכך דעת כמה אחרונים, מהם המגן גיבורים¹⁵ (סימן קעד אלף המגן סק"ב) בשם המגן אברהם (סימן קעו סק"א), גנת ורדים (כלל א"ס א"ד"ה ובנ"ד אשכחן), ערוך השלחן (סימן קעו סעיף ב), כף החיים (סק"ד), אגרות משה (תאו"ח ח"ד סי' מא), גם בשו"ת חלקת יעקב¹⁶ (סי' קיב) נשאל, במי שעושה דיאטה על פי ציווי הרופאים, ואינו אוכל פת אלא פחות מכזית, אם פוטר שאר מאכלים. והשיב שפשוט וברור שאינו פוטר שאר מאכלים, כי אין שם סעודה עליו. וכן נראה בערוך השלחן (סי' קעד סק"ב וסי' קעו סק"ב), שהפת לא פוטרת שאר מאכלים אלא רק כשדעתו לאכול כזית או כשאכל כזית.

ברכה על שתייה בפעודה

יג. נשוב לדברי הגמרא בברכות (מא): שהפת פוטר את הדברים הבאים מחמת הסעודה, ושאלת הגמרא, אי הכי יין נמי נפטריה פת - אם כך גם את היין תפטור הפת, ומדוע מברכים על היין באמצע הסעודה? ומיישבת, שאני יין דגורם ברכה לעצמו. פירש רש"י, שבכמה הזדמנויות מברכים על היין אף שלא צריכים לשתייתו, כגון בקידוש והבדלה, חתונה, שבע ברכות, ברית מילה. ועוד פירוש, שברכת הגפן היא חשובה ומיוחדת, ושונה משאר מיצי פירות שמברכים עליהם "שהכל". לרוב הראשונים אין לברך על שאר

משקאות בסעודה, והגמרא דיברה רק על יין, וכן דעת הרשב"א (ברכות מא סע"ב), רבינו תם ור"י (בתוס' ברכות מב רע"א), תלמידי רבינו יונה (ברכות דכ"ט ע"ב מדפי הר"ף), מרדכי (פ"ו דברכות ס" קלו), סמ"ג (עש"ו כו קיא ע"ד). אבל לעומתם דעת בעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ז דף י"א ע"א) - הספר הראשון שנדפס מספרי הראשונים - הראב"ד (הובא ברשב"א הנ"ל), האור זרוע (ח"א ס"ס קנה), שבלי הלקט (סי' קמג) בשם אחיו רבי בנימין, שמברכים על משקים בסעודה, ורק יין פוטר את המשקים. ולשיטתם ביאור דברי הגמרא "שאני יין דגורם ברכה לעצמו", שהשתיה גורמת ברכה לעצמה, לפי שהאכילה והשתיה שני עניינים ואי אפשר לשניהם להיות כאחד. ולפי זה הוא הדין שאר משקים (ולקו"י סי' קעד ס"ה).

פסק השלחן ערוך

יד. בשלחן ערוך (סימן קעד סעיף ז) מרן פסק שלא מברכים על מים או שאר משקה - חוץ מיין - בסעודה, דחשיבי כבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכול בלא שתיה. וכתב שהרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו, ויברך על דעת לשותות בתוך סעודתו. ע"כ. וכך נוהגים העולם, שלא מברכים על מים באמצע הסעודה, ומי שרוצה להחמיר, יכול לשותות מים לצמא או קולה¹⁷ לפני הסעודה ולברך, ולפטור את השתייה בסעודה (וכ"ה בבא"ח ש"ר פרשת נשא אות ה), אבל מן הדין שותה בלי ברכה בסעודה. ואין לא חושש לבה"ג, הראב"ד וסיעתם, שנחשב בגדר נהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל. על כרחך שאפילו בקום ועשה אמרינן סב"ל, ובמקום ספק יכול לאכול ולשתות בלי ברכה.

בשורה טובה לעולם התורה
יצא לאור מחדש הספר הנפלא
שלחן המערכת
ב' חלקים
מימרו פוסק הדור
הנאון רבי יצחק יוסף שליטי"א
והוא מערכות בהלכה לפי סדר ה - א' - ב'

חדש!

ניתן להשיג בחנויות המובחרות

¹⁶ לרבי יעקב בריש אב"ד ציריך. עכשיו הוציאו מהדורה אחרת, סידרו אחרת את הסימנים, אבל יש לי את הישן, חלק א', חלק ב', חלק ג', תענוג!

¹⁷ קולה זה לא בריא. פעם מרן אמר לי, תיקח שן ותשים בכוס קולה, ותבוא אחרי כמה זמן, תראה שהשן נמסה. זה מוזיק לשניים, אחר כך צריך ללכת לרופא שיניים, הרדמה וכאבים נוראיים... בשביל מה. לכן היה אומר לנו לא לשתות קולה, אלא לשתות מים, סודה, וכיוצא בזה.

¹⁴ מי שרגיל ללמוד ובפרט בספרי מרן יכול להסתעף, כי אין חשש שיתבלבל.

¹⁵ חיברוהו רבי מרדכי איטינגא יחד עם רבי יוסף שאול נתנזון, זה לא מצוי בשני רבנים מחברים, אולי יש עשרה עורכים... יש מחבר ויש מגיה, אבל שניהם יחד חיברו את הספר. אחר כך נפרדה דרכם, הסתכסכו על דין מצות המכונה, הרב נתנזון היה מהראשונים שהעזו להתיר, והרב איטינגא טען שזה חמץ גמור, ונשארו חברים טובים, אבל מחמת שהיה להם ויכוח בהלכה וכל אחד נשאר בדעתו, נפרדה דרכם.